

*Драган Олексій Васильович –
ад'юнкт кафедри економіко-правових
дисциплін Київського національного
університету внутрішніх справ*

Вплив організованої злочинності на інформаційне забезпечення діяльності фінансових посередників на ринку цінних паперів

У статті висвітлюються актуальні питання щодо інформаційного забезпечення фінансових посередників на ринку цінних паперів. Окремо виділено рівень впливу організованої злочинності на інформаційні відносини у суспільстві. Розглянуто спеціальні категорії інформації, а також виокремлено напрями діяльності правоохоронної системи у боротьбі з організованою злочинністю.

Ключові слова: цінні папери, фінансовий посередник, організована злочинність, ринок цінних паперів, інформація.

Ситуацію, що склалася останнім часом у державі, характеризує вкрай негативна та досить стала тенденція стосовно зміни структури злочинності, що викликана посиленням її організованості. Організовані злочинні угруповання здійснюють тотальний контроль за комерційною, фінансово-господарською та інформаційною діяльністю.

Найбільшою небезпекою для суспільства є організовані злочинні угруповання, які складаються із розгалуженої системи легальних і напівлегальних бізнесових структур, що діють у різноманітних сферах економіки, мають систему прикриття в органах влади та засобах масової інформації, а також відповідні розвідувальні й інформаційні структури.

Слід зауважити, що в сучасних умовах інформація стала найважливішим компонентом у господарській діяльності та особливим елементом у системі продуктивних сил. Інформатизація суспільного життя лежить в основі радикальних змін технологій і способів виробництва продукції, надання послуг фізичним і юридичним особам.

Водночас, специфіка економічних трансформацій національного господарства та висока динаміка у відносинах власності на засоби виробництва із залученням механізмів цінних паперів (далі – ЦП) привернули увагу державних і суспільних інститутів до інформації ринку як спеціального товару сучасного господарства. Спеціальні методи отримання та впливу на інформаційні продукти ринку дозволяють з найбільшою ефективністю вирішувати завдання залучення інвестицій у господарський комплекс, активізувати господарську діяльність суб'єктів, оновлювати систему виробничих відносин. Зазвичай, однією із головних ланок, де акумулюється інформація, є фінансовий посередник (далі – ФП), який здійснює свою діяльність на ринку цінних паперів (далі – РЦП).

На фондовому ринку інформаційні технології отримали широке поширення завдяки перенесенню операційних частин угод з ЦП, наприклад, з торговельного залу організатора торгівлі в офіс ФП або ж інвестора в ЦП.

Чинне законодавство, що унормовує відносини у сфері інформації, передбачає дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну чи кримінальну відповідальність осіб, винних у порушеннях інформаційних інтересів на РЦП, зокрема:

- необгрунтована відмова від надання відповідної інформації;
- надання інформації, що не відповідає дійсності;
- несвоєчасне надання інформації;
- навмисне приховування інформації;
- примушення до поширення або перешкоджання поширенню певної інформації, а також цензура;
- поширення відомостей, що не відповідають дійсності, ганьблять честь і гідність особи;
- безпідставна відмова від поширення певної інформації;
- використання і поширення інформації стосовно особистого життя громадянина без його згоди особою, яка є власником відповідної інформації внаслідок виконання своїх службових обов'язків;
- розголошення державної або іншої таємниці, що охороняється законом, особою, яка повинна охороняти цю таємницю;
- порушення порядку зберігання інформації;
- навмисне знищення інформації;
- необгрунтоване віднесення окремих видів інформації до категорії відомостей з обмеженим доступом;
- порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави [1].

Кожний з перерахованих фактів у формі дій або подій на фондовому ринку має свою вартісну оцінку. Витрати, що пов'язані з обслуговуванням інформаційних відносин РЦП, повинні враховуватися суб'єктами ринку. Порядок і методи обліку обумовлюють економічні властивості інформаційних відносин на РЦП. На сьогодні в Україні облікові методи розвинені ще недостатньо, тому економічну сутність інформаційних продуктів на РЦП виявляють із застосуванням спеціальних методик.

Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" містить вимоги по розкриттю інформації на фондовому ринку. Так, обов'язкова для оприлюднення інформація поділена на три групи:

- інформація про емітентів ЦП;
- інформація про облік іменних ЦП учасниками депозитарної системи України – депозитаріями, реєстраторами, зберігачами;
- дані про професійних учасників фондового ринку [2].

За вчинення неправомірних дій по розкриттю, наданню, передачі чи іншому використанню інформації фондового ринку настає відповідальність винних осіб відповідно до чинного законодавства. Зокрема, ст. 232–1 Кримінального кодексу України передбачено кримінальну відповідальність за умисне розголошення або інше використання не опублікованої або не оприлюдненої в інший спосіб інформації про емітента, його ЦП або правочини щодо них (інсайдерська інформація) особою, якій ця інформація відома у зв'язку з професійною чи службовою діяльністю, якщо воно завдало істотної матеріальної шкоди інтересам держави або інтересам юридичних чи фізичних осіб. Передбачене покарання – обмеження волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [3].

Перераховані властивості інформації і продуктів фондового ринку, створених із її використанням, повною мірою повинні враховуватися фахівцями. Принцип “гроші люблять тишу” у ринкових умовах відкритості відносин і взаємозалежності суб’єктів ринку відображається в умінні зберігати конфіденційну таємницю, комерційну інформацію, інші дані, необережне чи навмисне розголошення яких може порушити систему ринкових відносин або призвести до матеріальних збитків.

Слід підкреслити, що інформація як елемент фондового ринку поділяється на кілька спеціальних категорій, зокрема, професійну та комерційну таємницю, а також конфіденційну, інсайдерську та рекламну інформацію.

Так, Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” надає формулювання спеціальних службових відомостей фінансового ринку, відносячи їх до категорії професійної таємниці. Професійна таємниця – матеріали, документи, інші відомості, якими користуються в процесі та у зв’язку з виконанням своїх посадових обов’язків посадові особи державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, та особи, які залучаються до здійснення цих функцій, і які забороняється розголошувати у будь-якій формі до моменту прийняття рішення відповідним уповноваженим державним органом [4].

Наразі, Цивільний кодекс України дає розгорнуте тлумачення комерційної таємниці в інформаційних відносинах. Комерційною таємницею вважається інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв’язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [5].

Конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. До категорії конфіденційної може відноситися також інформація, що є власністю держави і знаходиться в користуванні органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності, для якої введений обмежений доступ з метою її збереження.

Комерційна конфіденційна інформація фондового ринку – відомості в будь-яких формах і видах, що збережені на будь-яких носіях (у тому числі – листування, документи, позначки, схеми, відео- та аудіо- записи, дані комп’ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів, будь-які інші відомості), що надходять, створюються, накопичуються та зберігаються в процесі обігу ЦП. Інформаційні продукти створюються в результаті здійснення статутної, господарської та науково-дослідної діяльності.

Особливу категорію інформації РЦП становить інсайдерська інформація – будь-яка неопублікована інформація про емітента, його ЦП або прав про дії (угоди, договори) із ними, опублікування якої може значно вплинути на вартість ЦП. При цьому будь-яка інформація про емітента, оцінку його ЦП, фінансово-господарське становище не є інсайдерською, якщо вона отримана з публічних джерел чи на основі опублікованої інформації. Рішення про віднесення інформації фондового ринку до інсайдерської, приймає Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Рекламна інформація на фондовому ринку – це реклама емітента чи ЦП, що ним розміщуються або є в обігу, а також професійного учасника РЦП та його діяльності, договорів по ЦП. До рекламної інформації не відносяться відомості, що підлягають обов’язковому оприлюдненню [6, с. 186–187].

Необхідно наголосити, що у фінансовій сфері організовані злочинні угруповання діють у напрямі встановлення корумпованих відносин на всіх рівнях державної влади й управління, а також у правоохоронних органах для отримання необхідної інформації з метою посилення впливу на суспільно-політичне життя країни, а також прикриття їх злочинної діяльності.

Такі відносини потрібні їм також і для отримання інформаційної допомоги від фахівців у галузях економіки та права, просування своїх кандидатів у депутати та до органів виконавчої влади, встановлення контактів з політичними партіями, дискредитації представників правоохоронних органів та представників мас-медіа, які виступають за активну боротьбу з організованою злочинністю.

Організована злочинність прагне взяти під свій контроль найбільш пріоритетні її напрями: кредитно-фінансову, зокрема банківську та інвестиційні сфери, РЦП, приватизацію, зовнішньоекономічну діяльність, паливно-енергетичний та агропромисловий комплекси.

Зазначимо, що існуюча в Україні система контрольно-ревізійної та наглядової діяльності, а також діючі ліцензійні умови для ФП на практиці роблять їх по суті беззахисними у відстоюванні законності власних дій. Проведення двох та більше перевірок “конфлікуючих” ФП протягом року зі складанням акта про правопорушення, вводять у дію норму закону, що дозволяє анулювати їх ліцензію, як професійного учасника. При цьому їх економічна захищеність значно знижується. Діючі нормативні акти абсолютно не гарантують права власності співвласників на їх частки в інформаційному продукті. На практиці це може призвести до нанесення істотних майнових та матеріальних збитків власникам такого інформаційного продукту.

У межах чинного законодавства й умов, що регламентують діяльність ФП на РЦП, потрібні додаткові заходи, що захищають їх інформаційні продукти як професійних учасників ринку. Захисту також вимагають інтереси й інших осіб, які вступили з ними у відносини колективної власності щодо інформаційних продуктів.

Ефективним методом захисту інформації у сучасних умовах стає перерозподіл функцій по створенню, переробці, збереженню та використанню інформаційних баз даних між ФП та користувачами інформації. Важливим також стає розподіл відповідальності у випадку втручання конфлікуючих і третіх осіб у діяльність фондового ринку та його інфраструктури. Такі заходи захищають інформаційну власність від небажаних деформацій і створюють гарантії справедливого та пропорційного її використання між усіма учасниками інформаційних відносин на фондовому ринку [7, с. 300–301].

Організована злочинність в Україні набуває значного поширення, торкається всіх верств населення нашої країни, породжує так звану “тінь”, яка призводить до нестабільності в суспільстві. Крім цього, на сьогоднішній день організована злочинність набула ознак транснаціональної та має тісні регіональні та міжнародні зв’язки.

Зокрема, на міжнародному РЦП операції можуть здійснюватися ФП за допомогою підроблених документів, які нібито гарантують надійність іноземного партнера. Найчастіше потрапляють у злочинні тенета представники малого та середнього вітчизняного бізнесу, які є досить заможні для того, щоб перевести на рахунок закордонних партнерів суму в кілька десятків тисяч доларів, але недостатньо володіють іноземною мовою і ще гірше уявляють правила складання та реквізити міжнародних фінансових документів. Окрім цього, середні компанії частіше роблять прориви в нові бізнес-сфери, ніж великі фірми. Проте, в останніх концентрується основна кількість висококласних фахівців, здатних оперативно відреагувати на шахрайство. Зауважимо, що за радянських часів при укладанні міжнародних угод організація була зобов’язана здійснити систему узгоджень з

колегами, при якій спільними зусиллями практично неможливо було не знайти сумнівних деталей.

Сьогодні ж закордонні ФП не докладають значних зусиль, щоб переконати недостатньо обізнаних українських партнерів дати принципову згоду на запропоновану фінансову схему та підписати протокол про наміри. Слідом за чим надається пропозиція направити інформаційне повідомлення особі, обраній самим ФП. У цьому повідомленні відправник зазначає детальні реквізити своєї фірми, що допоможе іноземному зловмисникові контролювати стан справ “партнера”. Найчастіше від вітчизняного клієнта також вимагають лист із згадуванням про те, що угода відбулася. Цей лист дає ФП певні переваги на переговорах з іншими необізнаними фінансистами, являючись для них своєрідним прикладом “вдалого” укладання угод. Обов’язкова умова ФП – відкриття рахунку в ним же обраній банківській установі, що дозволить за допомогою “своїх людей” зняти з нього всю суму без повідомлення української сторони.

Як правило, іноземні ФП встигають затягнути жертву в протиправні угоди, за допомогою яких потім шантажують партнера, обіцяючи у випадку звернення за допомогою до правоохоронних органів здати його Інтерполу як співника. У такий спосіб потерпілі позбавляються всілякої підтримки, оскільки звернення до Інтерполу потягне підрив ділової репутації, не кажучи вже про неминучу відповідальність, від якої, як відомо, незнання законів не звільняє [8, с. 171].

Для того, щоб вести активну боротьбу з організованою злочинністю, необхідно створити більш ефективну систему – стратегію законних дій, які полягають у вдосконаленні вітчизняної законодавчої бази, її адаптації до норм європейського та міжнародного права, реформуванні виборчої системи тощо.

Крім цього, до ефективних напрямів діяльності правоохоронної системи у боротьбі з організованою злочинністю слід віднести:

- системний підхід до оперативно-розшукової діяльності;
- розробку та втілення в оперативно-розшукову діяльність інноваційних методів;
- оптимізацію роботи спеціальних підрозділів системи МВС України;
- удосконалення форм взаємодії оперативних підрозділів з правоохоронними й іншими державними органами у боротьбі з організованою злочинністю та її інфраструктурою.

Список використаних джерел

1. *Про інформацію*: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650.
2. *Про цінні папери та фондовий ринок*: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 31. – Ст. 268.
3. *Кримінальний кодекс* України від 5 квітня 2001 року № 2341-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
4. *Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг*: Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 1. – Ст. 1.
5. *Цивільний кодекс* України від 16 січня 2003 року № 435 / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
6. *Фондовый рынок* (Рынок ценных бумаг): [учеб. пособие] / Кондрашихин А.Б., Рожманов В.Г., Пепа Т.В. та ін. – К.: Центр учебной литературы, 2008. – 376 с.
7. *Степанюк М.С.* Сучасні тенденції організованої злочинності в Україні // Механізм правового регулювання у правоохоронній та правозахисній діяльності в умовах формування громадянського суспільства (осінні читання): матеріали наук. – практ. конф., (Львів, 11 лист. 2005 р.). – Львів: Львівський юр. ін-т. МВС України, 2005. – 412 с.

8. Матасова С.Г. Банкиры умирают первыми: Документальный детектив / Матасова С.Г., Михеева Э.А., Трофименко А.Г. – Нижний Новгород: Юпитер, 1996. – 630 с.

В статье освещаются актуальные вопросы информационного обеспечения финансовых посредников на рынке ценных бумаг. Отдельно выделен уровень влияния организованной преступности на информационные отношения в обществе. Рассмотрены специальные категории информации, а также определены направления деятельности правоохранительной системы в борьбе с организованной преступностью.

The article deals with the dataware of the financial intermediaries at the equity market. The level of the effect of organized crime on the informative relations in the society is emphasized. The special categories of information are considered and also the directions of the law enforcement system activity in fight against organized crime are determined.

Статья надійшла до редакції журналу 5 травня 2009 року.

© О.В. Драган, 2009